

A *Monacha cartusiana* (O.F.Müll. 1774) (Gastropoda: Helicidae) első előfordulása a magyarországi holocén középhegységi faunában

Fűköh Levente

Abstract: The first occurrence of Monacha cartusiana (O.F.Müll.) (Gastropoda: Helicidae) in the Hungarian Holocene fauna of the medium high mountain ranges.

The author analysing the Late-Holocene fauna found at Syentléleki-völgy (Bükk Mountains, N.Hungary) contributes with new data to the knowledge of the Holocene faunal history of the region. It is the first report about the presence of this immigrant species in this Late-Holocene sediment.

A magyarországi középhegységek (Északi-középhegység, Dunántúli-középhegység) területén végzett kvartermalakovológiai vizsgálatok során többé-kevésbé sikerült megismerni azt a holocénfaunát, mely a ma ott élő malakofaunának kronológiai elődje (Fűköh, L. 1990). E vizsgálatok alkalmával megfigyelhetők voltak azok a változások, melyek a pleisztocén-holocén határon lezajlottak, s ma már nagy vonalakban fel tudjuk vázolni azokat a folyamatokat is, melyek recens faunánk kialakulásában közrejátszottak (Fűköh, L. 1991).

A negyedidőszaki faunafejlődésünk pleisztocén szakaszai Krolopp Endre munkájából jól ismertek. Alapmunkájában (Krolopp, E. 1973) hat faunaszakaszt ír le, melyek közül a 6. faunaszakaszt, mint a holocén fauna megjelenését determinálja. Jellemzőeként a *Zebrina detrita*, *Helicella obvia*, *Monacha cartusiana* melegkedvelő mediterrán fajoknak a faunánkban való megjelenését adja meg.

A korábbi évek holocén faunisztikai vizsgálatai során a három fajból kettő előfordulását már sikerült kronológiailag is rögzíteni. A *Zebrina detrita* ez idáig ismert legkorábbi előfordulása az upponyi Horváti-lik boreális üledékeiből (*Vallonia costata* biozóna) ismeretes (Fűköh, L. 1983). A *Helicella obvia* a Dunántúli-középhegység területén található Rigó-lyuk szubatlanti faunájából (*Helicigona faustina*-*Acicula polita* biozóna) ismert (Fűköh, L. 1990).

A *Monacha cartusiana* első holocén középhegységi előfordulását az alábbiakban ismertetem.

A Bükk-hegységben, a Garádna völgyel majdnem párhuzamosan lefutó Szentléleki-völgyben található az a sziklafülke a Háromkúti-völgy és Szentléleki-völgy találkozási pontjától nem messze, bal oldalon, a pataktól kb. 50 méterre, a völgytalp fölött kb. 3 méterrel – melynek üledékeiből kvarter faunát sikerült kinyerni.

A sziklafülke szinte teljesen kitöltött volt, az üledék felszínét kifagyásos erózió következtében leszakadt mészkőtömbök borították. A mészkő a sziklafülke fölötti nagyobb kiterjedésű csak részben fedett mészkőtömbből származott.

Az üledéket borító kövek eltávolítása után nyílt mód az üledék feltárására. A munkát igen nehezítette, hogy kisebb-nagyobb kőtömbök szinte mindenütt jelen voltak az üledékben. Ezen okok miatt, mindössze két szakaszra különítvé lehetett az üledékeket begyűjteni.

A feltárt üledékek malakovológiai anyagát az I. és II. táblázat tartalmazza. A darabszámok és relatív gyakorisági értékek mellett a táblázatban feltüntettem a Ložek-féle ökológiai karaktereket is.

A két minta faunájának elemzéséből az alábbi következtetések levonására nyílik lehetőség:

Az I. mintában 26 faj és a *Clausiliidae* ill. *Limacidae* családba sorolható faji szinten nem határozható töredékek és „mészlemezkék” fordultak elő. A mintában az erdei elemek gyako-

* A vizsgálat az OTKA 498. sz. program keretében készült.

Szentléleki-völgy sziklafülke (Bükk-hg.) holocén Mollusca-faunája	1. minta		
	db	%	öko. csop.
Achantinula aculeata	2	0,3	W
Aegopinella minor	4	0,7	Ws
Carychium minimum	169	28,7	P
Cecilioides acicula	8	1,4	S
Chondrina clienta	1	0,2	Sf
Clausilia pumila	10	1,7	Wh
Clausiliidae indet.	108	18,4	
Cochlicopa lubrica	1	0,2	M
Cochlodina cerata	2	0,3	Ws
Cochlodina laminata			W
Daudebardia brevipes	38	6,5	W
Daudebardia rufa	111	18,9	W
Discus perspectivus	1	0,2	W
Discus rotundatus			Wh
Discus ruderatus			W
Helicigona faustina	26	4,4	W
Helicodonta obvoluta	9	1,5	W
Iphigena plicatula	3	0,5	W
Isognomostoma isognomostoma	4	0,7	W
Laciniaria biplicata	8	1,4	Wh
Limacidæ indet.	12	2,0	
Monacha cartusiana	1	0,2	X
Nesovitrea hammonis			M
Orcula dolium	3	0,5	Wf
Orcula doliolum	12	2,0	W
Oxychilus depressus	13	2,2	W
Ruthenica filograna	5	0,9	W
Truncatellina claustralis	1	0,2	Sw
Vallonia costata			O
Vertigo alpestris	1	0,2	Wf
Vertigo pusila	12	2,0	W
Vitrea crystallina	20	3,4	Wh
Vitrea diaphana	3	0,5	W
	558		

A táblázatban használt jelölések:

1. W tipikusan erdei elem
2. W(M) mezofil erdei elem
- W(s) erdősztyeptől a sztyeppig előforduló elem
3. W(h) ligeterdőre jellemző elem
4. S sztyepp elem
- Sf sziklasztyeppre, xerotherm sziklára jellemző elem
- S(w) sztyeptől az erdősztyeppig előforduló elem
5. O nyílt téren általánosan előforduló elem
- Ws erdősztyepp elem
6. X szárazságkedvelő elem
7. M mezofil elem
- Wf közepesen nedves területekre jellemző elem
9. P nedvestérszíni elem (az erdei fajok közül a mohapárnákban élő fajok tartoznak ide)

Szentléleki-völgy sziklafülke (Bükk-hg.) holocén Mollusca-faunája	2. minta		
	db	%	öko. csop.
Achantinula aculeata			W
Aegopinella minor	3	0,9	Ws
Carychium minimum	9	2,6	P
Cecilioides acicula			S
Chondrina clienta	4	1,2	Sf
Clausilia pumila	29	8,4	Wh
Clausiliidae indet.	121	35,1	
Cochlicopa lubrica	2	0,6	M
Cochlodina cerata	1	0,3	Ws
Cochlodina laminata	1	0,3	W
Daudebardia brevipes	1	0,3	W
Daudebardia rufa	7	2,0	W
Discus perspectivus			W
Discus rotundatus	3	0,9	Wh
Discus ruderratus	22	6,4	W
Helicigona faustina	3	0,9	W
Helicodonta obvoluta	1	0,3	W
Iphigena plicatula			W
Isognomostoma isognomostoma			W
Laciniaria biplicata	2	0,6	Wh
Limacidae indet.	11	3,2	
Monacha cartusiana			X
Nesovitrea hammonis	11	3,2	M
Orcula dolium	25	7,2	Wf
Orcula doliolum	5	1,4	W
Oxychilus depressus	11	3,2	W
Ruthenica filograna	17	4,9	W
Truncatellina claustralis			Sw
Vallonia costata	38	11,0	O
Vertigo alpestris			Wf
Vertigo pusilla	2	0,6	W
Vitrea crystallina	13	3,8	Wh
Vitrea diaphana	3	0,9	W
	345		

A táblázatban használt jelölések:

1. W tipikusan erdei elem
2. W(M) mezofil erdei elem
W(s) erdősztyepptól a sztyeppig előforduló elem
3. W(h) ligeterdőre jellemző elem
4. S sztyepp elem
Sf sziklasztyeppre, xerotherm sziklára jellemző elem
S(w) sztyepptól az erdősztyeppig előforduló elem
5. O nyílt téren általánosan előforduló elem
Ws erdősztyepp elem
6. X szárazságkedvelő elem
7. M mezofil elem
Wf közepesen nedves területekre jellemző elem
9. P nedvestérszíni elem (az erdei fajok közül a mohapármákban élő fajok tartoznak ide)

risága 68,7 %, a mohapárnákban élő *Carychium minimum* gyakorisága 28,7 %. A sztyepp, erdő-sztyepp elemek aránya 3,0 %.

A nyílt területeken is előforduló *Aegopinella minor*, *Cochlodina cerata* mellett csupán egy olyan faj található, mely xerotherm környezetre utal, a *Monacha cartusiana*.

Ebben a faunában a *Monacha cartusiana* előfordulása mikroklimatikus okokkal, ill. a környéken előforduló nyílt sziklafelületek gyakoriságával magyarázható.

A 2. minta faunájában 25 faj és a *Clausiliidae*, *Limacidae* családok fordulnak elő. Az erdei elemek dominanciája 83 %. Az ún. sztyepp elemek nagyobb gyakoriságát a nyílt, bokros területeken gyakori *Vallonia costata* (11 %) adja. Ugyancsak itt jelenik meg a sziklasztyepekben gyakori *Chondrina clienta*.

E két fajnak együttes 12,2 %-os relatív gyakorisága arra enged következtetni, hogy ez az üledék idősebb, a fölötte lévő 1. minta üledékétől eltérő körülmények között képződött. Erre utal egyébként a 2. minta üledékének eltérő világosabb színe is.

A két minta faunájának alapján az üledékek képződéséről annyit lehet megállapítani, hogy kronológiailag két egymásra települt üledékegyüttest sikerült feltárni.

Az idősebb 2. minta faunája feltehetően a szubatlantikum elején, a szubboreális, szubatlantikum határán képződött. Itt még a *Monacha cartusiana* nem fordul elő.

A fiatalabb fauna (1. minta) kronológiai és biosztratigráfiai besorolása jóval egyszerűbb. A holocén 4. középhegységi biozónájába, a *Helicigona faustina*-*Acicula polita* zónába (Fűköh, L. 1991) sorolható, mely kronológiailag a szubatlantikumnak felel meg.

Összegezve elmondható, hogy ez idáig ez az egyetlen olyan, a Bükk területéről származó fiatal holocén üledékegyüttes, mely ha nem is egyértelműen, de elég jellegzetesen mutatja két zóna határát, a maihoz legközelebb álló fauna kialakulását. Itt jelenik meg először a Bükk faunátörténetében a fiatal holocén bevándorló a *Monacha cartusiana*.

Irodalom

- Fűköh, L.(1983): A Horváti-lik (Uppony) őslénytani ásátásának malakológiai eredményei.– Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. 8:35- 46.
- Fűköh, L.(1990): A magyarországi holocén Mollusca-fauna fejlődéstörténete az elmúlt tízezer év során.– Kandidátusi Dissz.. Gyöngyös.p:1-118.
- Fűköh, L.(1991): Examination on faunal-history of the Hungarian holocene Mollusc fauna (Characterization of the succession phase).– Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. 16:13-28.
- Krolopp,E.(1973): Quaternary Malacology in Hungary. Negyedkori malakológia Magyarországon.– Földr. Közl. 2:161-171.

Fűköh Levente
Mátra Múzeum
Gyöngyös,
Kossuth u. 40.
H-3200